

მარია მშვილდაძე

**დასავლეთ საქართველოს შავიზღვისპირეთის ქალაქების
მოსახლეობის რელიგიური კუთვნილებების საკითხისათვის
ახ. წ. I-IV საუკუნეებში
(გლიბტიკური მასალის მიხედვით. პიტიუნტი)**

საქართველოს შავიზღვისპირეთის ქალაქები – აფსაროსი, ფასი-
სი, სებასტოპოლისი, პიტიუნტი (ახ. წ. II საუკუნიდან) ახ. წ. I-IV
სს. რომისათვის სტრატეგიული დანიშნულების მნიშვნელოვან თავდაც-
ვით სისტემაში შედიოდა, როგორც პროვინცია კაპადოკიის გარკვეული
ნაწილი, რომელიც რომაელთა ბატონობის უკიდურეს ჩრდილო-დასავ-
ლეთ ფორპოსტი იყო კავკასიაში. კოლხეთის ზღვისპირა ქალაქებში
რომაელთა გარნიზონები იდგნენ. აღნიშნული ე. წ. ციხე-ქალაქების
პორტებში განლაგებული იყო რომაელთა სამხედრო ხომალდები, რომ-
ლებიც აკონტროლებდა ტრაპეზუნტის ჩრდილო შავიზღვისპირეთთან
დამაკავშირებელ სამხედრო კომუნიკაციებს.

II ს. პირველ ნახევარში რომაელთა სამფლობელოები სებასტო-
პოლისთან მთავრდებოდა (Arr., PPE, 17).¹ მათი ბატონობის ძირითადი
საყრდენი პუნქტი აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის უკიდურეს ჩრდი-
ლოეთ ნაწილში თავდაპირველად სებასტოპოლისის კასტელუმი იყო.
ახ. წ. II საუკუნის ბოლოდან, რომაელთა უკიდურესი სასაზღვრო ფორ-
პოსტი დასავლეთ ამიერკავკასიაში სებასტოპოლისის „ფრურონიდან“
პიტიუნტის ციხე-სიმაგრეში გადადის, რასაც წყაროებიც ადასტურებს.

თეოდორიტი კვრელი (394-457 წწ.), როდესაც იოანე ოქროპი-

---

¹ გეორგიკა. ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ, ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცეს და განმარტებები დაურთეს ალ. გამყრელიძემ და ს. ყაუხჩიშვილმა. I. თბ. 1961, გვ. 51.

რის პიტიუნტში გადასახლებას ეხება, აღნიშნავს, რომ „პიტიუნტი არის უკიდურესი საზღვარი პონტოსი და რომაელთა სამფლობელო“ (Teod., V, 34).² რომაული სამხედრო ნაწილების ჩადგომა პიტიუნტში ახ. წ. II ს. შუა ხანებიდან, კერძოდ 135-152 წწ. შეიძლება ვივარაუდოთ, რაც მომთაბარე ტომების – ჰენიოხების თავდასხმას უნდა დავეკავშიროთ. პიტიუნტი II ს. ბოლოდან მნიშვნელოვანი ციხე-სიმაგრე ხდება. როგორც აღვნიშნეთ, ახ. წ. II საუკუნის ბოლოს რომის ბატონობის ფორპოსტი სებასტოპოლისის „ფრურიონიდან“ გადადის პიტიუნტში, სადაც რომაელები აგებენ საფორტიფიკაციო ნაგებობებს და სადაც ჩნდება საქალაქო დასახლება (კანაბე). პროკოფი კესარიელის მიხედვით, სანიგების მიწის ზღვისპირა ნაწილი ძველთაგანვე ეპყრათ რომაელებს, რომლებმაც აქ ორი ქალაქი სებასტოპოლისი და პიტიუნტი ააგეს. II ს. შუა ხანებში პიტიუნტში ჩაყენებულია XV ლეგიონის³ ვექსილაცია, რომლის რაოდენობა ბიჭვინთის კასტელუმის ზომების მიხედვით (140X170 მ.), ერთ კოპორტას არ აღემატება. აქედან გამომდინარე, პიტიუნტის კასტელუმი საკოპორტო, საშუალო სიდიდის ციხე-სიმაგრედ უნდა ჩაითვალოს.⁴

ნაშრომში პიტიუნტის მაგალითზე განვიხილავთ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ტერიტორიაზე არსებულ რელიგიურ სიტუაციას ახ. წ. I-IV სს. გლიპტიკური მასალის მიხედვით. გლიპტიკა, როგორც ხელობა და ხელოვნების ერთ-ერთი დარგი წარმოადგენს იმ დროს არსებული რელიგიური კულტების განსახიერებას. გემების მფლობელის ქონებრივ მდგომარეობას. ჭრილაქვები გვეკვლინება ერთ-ერთ მნიშვნე-

---

² გეორგიკა, ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. I, გვ. 224.

³ XV Legio Apollinaris იერუსალიმის აღების შემდგომ, ტიტუსს (Caesar Titus Vespasianus Augustus 71-81 წწ.) ახლდა ალექსანდრიაში, შემდეგ მასთან ერთად დაბრუნდა პანონიაში. აღმოსავლეთში ამ ლეგიონის დაბრუნება შესაძლოა ტრაიანეს (Caesar Nerva Traianus Augustus 98-117 წწ.) პერიოდში პართიასთან ომით იყო განპირობებული. ადრიანეს (Caesar Traianus Hadrianus Augustus 117-138 წწ.) დროს იგი XII Legio Fulminata-სთან ერთად კაპადოკიაშია.

⁴ გ. გამყრელიძე, თ. თოდუა. რომის სამხედრო-პოლიტიკური ექსპანსია საქართველოში. თბ. 2006, გვ. 73.

ლოვან ძეგლად რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების, არსებული კულტების, გავრცელებული ღვთაებების შესახებ.

ჩვენ ამოცანას წარმოადგენდა განგვესაზღვრა, თუ კონკრეტულად რომელ რელიგიასთან იყო დაკავშირებული პიტიუნტის ტერიტორიაზე დაფიქსირებული გლიპტიკური ძეგლების სიუჟეტები და აისახებოდა თუ არა გლიპტიკის ნიმუშებზე ის ცვლილებები, რომლებსაც ახ. წ. დასაწყისიდან აქვს ადგილი ანტიკური სამყაროში, რაც ახალი მონოთეისტური რელიგიის – ქრისტიანობის გავრცელებაში მდგომარეობს. ნიშანდობლივია, რომ სწორედ ამ პერიოდს (II-IV სს.) განეკუთვნება პიტიუნტის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი გლიპტიკის ნიმუშები.

ზემოაღნიშნულს ემატება ის ფაქტიც, რომ პიტიუნტი ქართული ქრისტიანული კულტურისათვის განსაკუთრებული დატვირთვის მატარებელი ქალაქია. კერძოდ, – პიტიუნტმა, საქართველოს ზღვისპირეთის ამ უმნიშვნელოვანესმა კულტურულ-პოლიტიკურმა და სტრატეგიულმა ცენტრმა, III ს. ბოლოსა და IV ს. დასაწყისიდან განსაკუთრებული რელიგიური დატვირთვა მიიღო და იქცა ახალი, ქრისტიანული ცივილიზაციის საყრდენ პუნქტად დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე. შესაბამისად, ჩვენი აზრით, ფრიად ღირებულია იმ ფაქტის დადგენა, აისახა თუ არა ყოველივე გლიპტიკის ნიმუშებზე, თუ აღნიშნული პერიოდისათვის პიტიუნტში ჭრილაქვები რჩებოდა ანტიკური სამყაროს კუთვნილებად.

ბიჭვინთის სამაროვნის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია 27 ჭრილაქვა. მათ შორის არის ორი პორტრეტული გემა (ინვ. №1416; ინვ. №1436), ღვთაებები – შვიდი ცალი, რომელთა უმრავლესობა უძველეს ბერძნულ-რომაულ ღმერთებად გვევლინება. მაგალითად: აფროდიტე (ინვ. №1419), დემეტრა (ინვ. №1429), ამური და ფსიქეა (ინვ. №1431; ინვ. №1432), დელფინზე მჯდარი ამური (ინვ. №1423), სამი გრაცია (ინვ. №1418), ჰერმესი (ინვ. №1437). აქვე დაფიქსირებულია გემა ფანტასტიკური ცხოველის – გრიფონის გამოსახულებით (ინვ. №1414).⁵

⁵ გრიფონი – ნახევრადარწივი-ნახევრადლომი – ფანტასტიკური, მითო-

ბიჭვინთის სამაროვანზე აღმოჩენილ გემებზე კარგად არის წარმოდგენილი როგორც ცხოველთა და ფრინველთა სამყარო – დელფინი (ინვ. №1420), კრევეტი (ინვ. №1422; ინვ. №1425), ლომი (ინვ. №1426), მორიელი (ინვ. №1427), კობორჩხალა (ინვ. №1415), ფუტკარი (ბუზი) (ინვ. №1428), თუთიყუში (ინვ. №1435), ისე სიმბოლოები – ვაზა ორი თავთავითა და ყაყაჩოს ყვავილით (ინვ. №1417), პურის ორი თავთავი (ინვ. №1430), ხელისჩამორთმევა (ინვ. №1429/1), დაფნის გვირდვინი (ინვ. №1433; ინვ. №1434)... საკუროთხეველი (ბომონი) (ინვ. №1424), ფიქსირდება წარწერიანი გემა (NI) (ინვ. №1421).

ნიშანდობლივია, რომ ბიჭვინთის სამაროვანზე აღმოჩენილი ჭრილაქვების გამოსახულებები გავრცელებას პოვებს ადრექრისტიანულ სამყაროშიც, მაგალითად გრიფონი, დელფინი, ლომი... რომლებიც ახალი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეებში ადრექრისტიანულ სიმბოლოებად იქცევა. შესაბამისად, III-IV სს. ბიჭვინთის დატვირთვიდან გამომდინარე, არ იყო გამორიცხული შესასწავლი პერიოდისათვის მათი ქრისტიანული სამყაროსათვის კუთვნილების ფაქტი, მაგრამ ვითვალისწინებთ რა ზემოაღნიშნული სიუჟეტების მქონე გემების აღმოჩენის გარემოებებს, კერძოდ სამარხის ტიპსა და მიცვალებულის თავის დამხრობას, სიუჟეტებს ანტიკური სამყაროს კუთვნილებად მივიჩნევთ.

ბიჭვინთის სამაროვანზე აღმოჩენილი გლიპტიკური მასალის შესწავლის შედეგად დგინდება, რომ პიტიუნტში საკმაოდ გავრცელებული

ლოგიური არსებაა გველის დიდი კუდით. ფ. აკერმანის მიხედვით, გრიფონი განასახიერებს მზის ორმაგ სახეს (Ph. Ackerman. Sasanian Seals, dans AU Pope. A Survey of Persian Art. 1938/39, გვ. 795). ეს ფანტასტიკური ცხოველი სიმბოლოურად ყოფიერების ორ სფეროზე – მიწასა და ცაზე ბატონობის სიმბოლოური გამოხატულებაა. მზის სტიქიის ორი მთავარი ცხოველის (არწივი, ლომი) ერთ არსებაში გაერთიანება მზის, სიძლიერის, სიფხიზლის... განასახიერებს. ანტიკური სინამდვილეში გრიფონი ჰერალდიკური ცხოველის როლს ასრულებდა. გამოსახებოდა რომაულ სასახლეებში, განსაკუთრებით შენობების პორტალზე, როგორც ღომებზე, გველებზე, ბორბტ ძალებზე გამარჯვების სიმბოლო. გრიფონი ცალკე დგას. იგი ამაღლებულია გველებსა და ზღვის ცხოველებზე (Lexikon der christlichen Ikonographie. Allgemeine Ikonographie. Rom-Freiburg-Basel-Wien. III. 1971, გვ. 202-204).

ჩანს ბერძნულ-რომაული ღვთაებები, ძირითადად დაფიქსირებულია ადამიანის პირადი ქონებისა და კეთილდღეობის მფარველი ღმერთები და მათთან დაკავშირებული სიმბოლოები. ეს კი ხდება იმ დროს, როდესაც ღვინდება ქრისტიანული სიმბოლოების – გულზე სატარებელი და სხვა ტიპის ჯვრების, ამულეტების, ლამპრების, მინის ჭურჭელის და ადრექრისტიანული სიმბოლოიანი წითელლაკიანი კერამიკის გაჩენა პიტიუნტის ნაქალაქარის კულტურულ ფენებში. აქვეა აღმოჩენილი ქვიშა-ქვის მონოლითური სტელა, რომელშიც რკინის ჯვარი იყო ჩადებული და რომელიც ფარული ქრისტიანის საფლავზე იყო აღმართული... კვლევის შედეგად ასევე ირკვევა, რომ პიტიუნტის სამაროვანზე II-IV სს. დაკრძალული მოსახლეობის 20% ქრისტიანი იყო.⁶ საიდანაც შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ პიტიუნტში ყოველი მეხუთე ქრისტიანი ცხოვრობდა, რაც აღნიშნული პერიოდისათვის საკმაოდ დიდი ციფრია. ქრისტიანულ რელიგიასთან დაკავშირებული არქეოლოგიური მასალის შესწავლა გვაფიქრებინებს, რომ პიტიუნტი იმპერიაში მიმდინარე პროცესების ეპიცენტრში იმყოფებოდა და ქვეყანაში მიმდინარე პროცესების მის ცხოვრებაზეც აისახებოდა. გამონაკლისს სწორედ გლიპტიკური ძეგლები წარმოადგენს, რაც, ჩვენი აზრით, ქალაქის (კანაბეს) მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის რელიგიური ორიენტაციის მაჩვენებლად შეიძლება ჩაითვალოს. როგორც ცნობილია, კანაბეს მცხოვრებლებს ადგილობრივ მოსახლეობასთან ერთად მრავალი მილეთის ხალხი შეადგენდა – ვაჭრები, ხელოსნები, ვეტერანები, რომლებიც სხვადასხვა საქმიანობით იყვნენ დაკავებული, ჯარისკაცის ოჯახები, თავგადასავლების მაძიებლები და ა.შ.

ზემოთ მოყვანილი მასალიდან ჩანს, რომ ბიჭვინთის ტერიტორიაზე დაფიქსირებული გვიან ანტიკური პერიოდით დათარიღებული ჭრილაქვების თემატიკა რომაული გლიპტიკისათვის ჩვეულებრივ დამახასიათებელი თემატიკისაგან არ განსხვავდება და თითქმის მთელს რომის იმპერიაში ფიქსირდება. ანალოგიური სიუჟეტები ფართოდ არის

⁶ М. Мшвилдадзе, О распространении христианства в Западной Грузии (Питиунт). Кавказоведение. №3. М. 2003, გვ. 44-49 (47).

გავრცელებული საქართველოს ტერიტორიაზეც, კერძოდ მცხეთა, ურბ-
ნისი და სხვ.⁷

პიტიუნტს ტერიტორიაზე დაფიქსირებული ყველა ინტალიო, ფორმის მიხედვით, არ სცილდება გვიანანტიკურ ხანას. ქვის სახეობები ახ. წ. II-IV სს. თარიღდება და რომაული გლიპტიკისთვის არის დამახასიათებელი. არ არის გამორიცხული ინტალიოების დიდი ხნის განმავლობაში ხმარების შემთხვევები.

ამრიგად, კვლევის შედეგად დგინდება, რომ პიტიუნტის ტერიტორიაზე ჩვენს ხელთ არსებულ გლიპტიკის ნიმუშებზე ნაკლებად აისახა რომის იმპერიაში, განსაკუთრებით კი მის აღმოსავლეთ პროვინციებში მიმდინარე რელიგიური ცვლილებები, რაც ქრისტეს მოძღვრების გავრცელებაში მდგომარეობდა და ჭრილაქვები (მათი მფლობელები) ანტიკური სამყაროს კუთვნილებად დარჩა.

---

⁷ М. И. Максимова. Геммы из некрополя Мцхета-Самтавро. акад. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე (სსმმ). XVI. თბ. 1950; ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები. თბ. 1972; ქ. რამიშვილი. სასანური გემები საქართველოში. თბ. 1978.

Marika Mshvildadze

**TOWARDS THE QUESTION OF CONFESIONAL BELONGINGS
OF THE EASTERN BLACK SEA LITTORAL URBAN
POPULATION IN THE 1ST - 4TH CC.
(ACCORDING TO THE GLYPTICS. PITYUS)**

Summary

The religious situation existing in I-IV centuries A.D. on the territory of the Eastern Black sea littoral (Pityus) according to the glyptics is researched in this work. It is worth to be noticed that right in this period new monotheistic religion spread and strengthened at the Eastern Black Sea littoral but gemmas from Pityus surprisingly show no signs of Christianity, but again – pagan symbolics.